

<https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-340-60>

УДК 658.5:330.3

СЮТА Святослав

Дрогобицький державний педагогічний університет

<https://orcid.org/0009-0001-1976-7303>e-mail: sviatoslavsiuta@gmail.com

МЕТОДИКО-ПРИКЛАДНІ ПОЛОЖЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ РЕГІОНУ

У дослідженні аналізується проблематика управління економічною безпекою регіону. Показано, що це системна і комплексна проблема, яка потребує застосування специфічного підходу до формування й реалізації регіональної безпеково-економічної політики. Вказано на те, що попри наявність значної гамми результатів наукових досліджень в царині економічної безпеки потрібне аргументоване уточнення сукупності складових регіональної економічної безпеки, в тому числі з позиції специфіки сучасного стану функціонування національної та регіональних економічних систем в Україні в умовах повномасштабної війни. З таких позицій метою дослідження визначено узагальнення та подальший розвиток методико-прикладних положень економічної безпеки регіону. Ідентифіковано імперативи трансформації в системі та орієнтирах забезпечення економічної безпеки регіону на різних стадіях економічного розвитку за такими складовими, як рівень безпеки, характер впливу небезпеки, загрози сталого розвитку, стратегічні орієнтири забезпечення безпеки, актуальні механізми регулювання.

Ключові слова: регіон, регіональна політика, регіональна економіка, економічна безпека, виклики, загрози, структурні складові.

SIUTA Sviatoslav

Drohobych State Pedagogical University

METHODOLOGICAL AND PRACTICAL PROVISIONS OF THE ECONOMIC SECURITY OF THE REGION

The study analyzes the issues of managing the economic security of the region. It is shown that it is a systemic and complex problem that requires a specific approach to the formation and implementation of regional security and economic policy. It is pointed out that despite the presence of a significant range of scientific research results in the field of economic security, a reasoned clarification of the set of components of regional economic security is required, including from the perspective of the specifics of the current state of functioning of national and regional economic systems in Ukraine in conditions of full-scale war. From these positions, the purpose of the study is to generalize and further develop methodological and applied provisions of the economic security of the region. The imperatives of transformation in the system and guidelines for ensuring the economic security of the region at different stages of economic development are determined by the following components, as the level of security, the nature of the impact of danger, threats to sustainable development, strategic guidelines for ensuring security, relevant regulatory mechanisms. It is argued that such phases of the economic cycle as recovery and boom are characterized by a higher level of economic security of the region and, accordingly, a smaller spectrum and severity of challenges and threats. And vice versa: phases of recession and depression are their actualization, aggravation and intensification of the issues of ensuring security. However, in our opinion, we can state with all confidence that security problems can also be characteristic of stages of recovery and economic boom in the event of an insufficient level of control over the course of macroeconomic processes. Accordingly, the threats of the formation of an irrational structure of the regional economy with the consequences of the so-called unsustainable development, the emergence of various kinds of distortions and deformations, market "bubbles", etc., which will lay the foundations for further probable destabilization of the situation in the socio-economic system of the "region", undermining its stability and resilience, may be relevant at the growth stage.

Keywords: region, regional policy, regional economy, economic security, challenges, threats, structural components.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ

ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Економічна безпека як предмет дослідження актуалізувалася ще з середини ХХ ст. як відповідь на початки глобалізації, а, відтак, узалежнення національних економік від екзистенційних об'єктивних (політичні та фінансово-економічні шоки) та суб'єктивних (агресивна зовнішньоекономічна політика й експансія країн – лідерів за темпами економічного зростання) викликів і загроз. Якщо до того на порядку денному (в світлі безпеки) стояло питання гонки озброєнь, фінансування армії й забезпечення військової безпеки, то надалі акценти стали все більше зміщатися в бік економічної площини. І це закономірно, коли на авансцену вийшла проблематика гібридних впливів, які все більше поширювалися на всі сфери суспільного життя, маючи спільним наслідком підрив економічної стійкості країни, її провідних регіонів, територій, стратегічних галузей економіки та навіть підприємств.

На тепер, коли світ став ще більше глобалізованим і поляризованим, проблематика економічної безпеки ще актуалізувалася на порядок вище, а за повномасштабної війни зросла до рівня виживання національної економіки та збереження незалежності і самостійної країни з її власною економікою та самодостатніми регіонами. Вказане актуалізує завдання подальшого вдосконалення та розвитку теоретико-методичних і прикладних засад управління економічною безпекою на всіх рівнях – держави, регіону, галузі, суб'єкта господарювання.

На цьому тлі окреим блоком стоїть питання економічної безпеки регіону.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Теоретико-методичні засади дослідження економічної безпеки на різних рівнях управління, у т. ч. регіону, в достатній мірі розкриті в публікаціях таких науковців, як Мурдок К. та ін. [1], Геєць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк О.І. [2], Янків М. Д., Флейчук М. [3, С. 40–42], Іванюта В. В. [4, С. 69–73], Рибак Г., Федотова Ю. [5, с.56-64], Петренко Н. О., Полішук О. А. [6, С. 112-118], Васильців Т. та ін. [7, с.153-158], Руцишин Н. та ін. [8, с.193], Лупак Р. та ін. [9, с.161-172], Штець Т. та ін. [10, с.14-19].

ВИДІЛЕННЯ НЕВИРІШЕНИХ РАНІШЕ ЧАСТИН ЗАГАЛЬНОЇ ПРОБЛЕМИ, КОТРИМ ПРИСВЯЧУЄТЬСЯ СТАТТЯ

Однак, сучасні виклики війни актуалізують питання нового бачення та застосування нового підходу до декомпозиції й управління забезпеченням економічної безпеки регіональної соціально-економічної системи.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є узагальнення та подальший розвиток методико-прикладних положень економічної безпеки регіону.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Здебільшого в дослідженнях з проблематики економічної безпеки застосовують ресурсно-функціональний підхід та визначають такі компоненти економічної безпеки на регіональному рівні, як мезоекономічна, виробнича, фінансова, соціальна, демографічна, зовнішньоекономічна [1]. Інші автори додають інвестиційну, продовольчу, енергетичну, зовнішньополітичну, екологічну складові, безпеку реального сектора економіки [2, с.40-42], промислово, інформаційну, інноваційну [3, с.72], виробничу, громадську, науково-технічну безпеку, безпеку ринку праці [4, с.58] та ін.

Однак, можна помітити й інші методи визначення складових економічної безпеки регіону. До прикладу, у [5, с.115] це економічний, соціальний, суспільно-політичний, фінансовий, інституційно-управлінський, зовнішньоекономічний та валютно-фінансовий фокуси регіональної економічної системи.

У низці досліджень регіональна економічна безпека трактується як стан та ефективність функціонування господарюючих суб'єктів, які в загальному формують регіональну економічну систему, а також раціональність відносин власності, що утворюються між ними, міру реалізації економічних інтересів, їх стійкий, безпечний і збалансований розвиток. Беззаперечно, що основу економічної системи чи то країни, чи то регіону, чи то галузі становить діяльність їх економічних агентів. Це і обсяги продукції, і додана вартість, і податки (фінансова спроможність), і робочі місця, і доходи населення і т. д. Однак, структура системи економічної безпеки регіону видається значно ширшою і окрім макроекономічного аспекту, її складають соціальні, демографічні, енергетичні та ін. компоненти.

Такі якості, як захищеність від ризиків і загроз, гармонійність, здатність до оновлення, конкурентоспроможність та ефективність використання ресурсного потенціалу, закладаються в основу сутнісного розуміння поняття економічної безпеки регіону в інших публікаціях. При тому, автори не безпідставно вказують на високий рівень значимості економічної безпеки регіонів під час формування загальної цілісної системи економічної безпеки держави. З іншого боку, не в повній мірі зрозумілими видаються аспекти гармонійності (коли безпека це, скоріше, захищеність і збалансованість структури), здатності до оновлення (на противагу розширеному відтворенню) тощо.

На загал можна дискутувати з приводу включення тих, чи інших структурних і функціональних складників економічної безпеки регіону, доцільності їх звуження на мезо рівні в порівнянні з, до прикладу, національним, уточнення й деталізації тих, чи інших компонент, включення відповідних індикаторів і т. п. Однак все залежить від кожного конкретного випадку, наявності ресурсного потенціалу та міри його реалізації, поточної соціально-економічної ситуації, мети і завдань, які визначаються в ході аналізування та формування політики забезпечення економічної безпеки на регіональному рівні і т. п.

Окрім того, різнитиметься методологія управління економічною безпекою регіону й у залежності від фази економічного циклу. Одразу вкажімо на те, що в умовах економічного піднесення та за ситуації гострої кризи, обумовленої фінансово-економічною або суспільно-політичною нестабільністю, повномасштабною війною тощо, діаметрально протилежними є стани безпеки, безпекові виклики і загрози, візія та політика забезпечення економічної безпеки регіону. Відповідні акценти також пронизують й структурну композицію, визначають об'єкти і предмети ризик-менеджменту, обумовлюють характер, домінуючі загрози, а, відтак, і стратегічні орієнтири та найбільш актуальні механізми політики зміцнення.

Беззаперечно, такі фази економічного циклу, як похваллення та бум, характеризуються вищим рівнем економічної безпеки регіону і, відповідно, меншим спектром та гостротою викликів і загроз. Й навпаки: фази спаду і депресії – їх актуалізацією, загостренням і посиленням проблематики гарантування безпеки. Однак, на нашу думку, можна з всією впевненістю констатувати, що й для стадій підйому і економічного буму характерними можуть стати безпекові проблеми в разі недостатнього рівня керованості перебігу макроекономічних процесів. Відповідно, релевантними на стадії зростання можуть виявитися загрози

формування нерациональної структури регіональної економіки з наслідками так званого нестійкого розвитку, виникнення різного роду перекосів і деформацій, ринкових «бульбашок» і т. п., які закладуть основи для подальшої імовірної дестабілізації ситуації у соціально-економічній системі «регіон», підриву її стійкості та резильєнтності.

Своєю чергою, для фази буму труднощами можуть стати питання розподілу суспільного доходу і багатства, погіршення перебігу відтворювальних процесів та втрати мотивації для подальшого підвищення чи навіть збереження існуючої соціальної стабільності й економічної ефективності, зростання відкритості регіональної економіки, а, відтак, вищого рівня її залежності від товарів і послуг, які поступають з-зовні, розвитку мобільності населення і т. д. Врешті-решт, як відомо, економічні цикли безперервні, відтак, початки кризових явищ породжуються саме на піку зростання.

Однак, фази депресії та активного спаду значно деструктивніші для системи економічної безпеки регіону. Якщо в ході депресії лише поглиблюються кризові явища і нарастають труднощі фінансування бізнесу, соціальної сфери, знижуються масштаби та, відповідно, ефективність господарювання, то стан депресії призводить до переходу значень більшості індикаторів зі зони задовільного до зони критичного рівня безпеки. Все це супроводжується глибокою соціальною й економічною кризами, подальшим наростанням внутрішніх і зовнішніх боргових зобов'язань, узалежненням функціонування економіки та соціальної сфери регіону від зовнішньої фінансово-ресурсної підтримки і допомоги.

Важливо додати, що для фази депресії характерний критично низький рівень безпеки, коли постають питання про послаблення базисних засад резильєнтності регіональної економіки, а більшість складових економічної безпеки регіону залишаються незадовільними. Здебільшого це фінансова (труднощі для бізнесу через погіршення фінансового стану й стійкості, зниження прибутковості й рентабельності, вимивання страхових і резервних фондів; ускладнення для влади відносно фінансування соціальних статей видатків в умовах обмеженості поступлень до бюджетів), соціальна (зниження доходів населення, скорочення робочих місць і зростання безробіття, інфляційні процеси і ріст споживчих цін, загострення соціальних проблем), демографічна («вимивання» молоді, старіння та погіршення статеві-вікової структури населення, значна «девальвація» трудового ресурсу і потенціалу), інвестиційна (труднощі зі залученням капіталу у низько ефективну відстаючу економіку, тінізація інвестиційних процесів, погіршення структури інвестування) та інноваційна (депресія в сфері інвестиційно-інноваційної діяльності, критичний спад інноваційної активності, звуження джерел та скорочення видатків на науково-дослідну і дослідно-технічну діяльність) компоненти економічної безпеки регіону.

Таким чином, проблема гарантування економічної безпеки регіону має високий рівень актуальності на постійній основі за будь-якої фази циклу економічного зростання, змінюючи свою вагу та акценти в проблематиці і політиці формування та зміцнення засад регіональної економічної безпеки.

За разом, глибокі шоки та кризові явища, як от – повномасштабна війна, можуть призвести до критично гострих і загрозливих наслідків для системи економічної безпеки (відтак потребують особливих проактивних методів реакції й регулювання), адже не тільки обумовлюють спад і розвиток депресивних тенденцій, але й мають наслідком вимивання ключових ресурсів, без яких соціально-економічна система або зазнає колапсу, або не може відновитися впродовж тривалого часового періоду. Головно йдеться про погіршення інтелектуально-кадрового ресурсу, пригнічення економіки (зниження рівня продуктивності праці та інноваційної активності, «відплив» мізків, погіршення якісних характеристик трудового потенціалу), кризи функціонування ринку праці («вимивання» вузько спеціалізованих фахівців, посилення депресивності сільських і віддалених територій, не відповідність професійно-кваліфікаційних характеристик попиту і пропозиції праці), виснаження соціальної системи (збільшення навантаження на соціальні фонди, втрата соціальних внесків, обмеження страхового та соціального захисту, зростання бідності населення), утвердження демографічної кризи (руйнування родин, порушення сімейних стосунків, відмови від народження дітей, погіршення здоров'я), послаблення політичної системи (зростання суспільної напруги, нереалізація виборчих прав, створення передумов для фальсифікацій та маніпулювань).

На загал ми не розділяємо думки про те, що регіон як окремий суб'єкт є учасником зовнішньої торгівлі. Відповідні процеси реалізуються через активну зовнішньоекономічну діяльність, з одного боку, суб'єктів господарювання, а, з іншого боку, в межах міждержавних угод. Більше того, як імпорт в Україну, так і експорт продукції з України здійснюється через прикордонні області і, відповідні митні пункти. З огляду на це, значна частина продукції, виготовленої у так званих внутрішніх регіонах країни, офіційно експортується з інших областей і навпаки може відбуватися з імпортом. Відповідно, на наш погляд, питання зовнішньоекономічної безпеки, скоріше, прерогатива держави чи підприємств. Але в будь-якому випадку процеси, які стосуються імпорту та експорту продукції з регіону, мають значний вплив на стан практично всіх складових його економічної безпеки, особливо в умовах повномасштабної війни.

Слід, по-перше, виділяють окремим блоком так звані гібридні виклики і загрози, що, насправду, і мають місце і передбачають значні руйнівні наслідки для національної і регіональної економіки як перед повномасштабним вторгненням, так і під час нього. Адже гібридні впливи це далеко не тільки інформаційні психологічні операції; це також вплив у цілях «підриву» низки базисних умов забезпечення її стійкості і конкурентоспроможності, як от – освіта і наука, інноваційна активність, малий приватний бізнес, середній

клас, структурні інвестиції, приватний капітал, прозорість ринків і ресурсів, рівний доступ і т. п. По-друге, наголошується на специфічному інструментарії політики миротворення. Йдеться про зміни в структурі економіки (зокрема щодо збільшення частки ВПК, інших галузей, продукція / послуги яких прямо чи опосередковано пов'язані з обороною країни), її переведення на воєнні «рейки», посилення економічної стійкості і самодостатності під час війни, спроможності протидіяти внутрішнім та зовнішнім викликам і загрозам, а також здатність до якнайшвидшого відновлення у повоєнний період. По-третє, автори монографії переконливо доводять рівнозначність і важливість достатньої уваги до забезпечення всіх без виключення компонент економічної безпеки регіону, що важливо в сенсі збереження ресурсного потенціалу і його ефективного використання як ще на стадії війни, так і під час повоєнного відновлення.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Узагальнюючи вище наведені підходи, вважаємо, що найбільш оптимальним є визначення сутності поняття економічної безпеки регіону як стану, за якого регіональна економічна система у повній мірі ресурсно забезпечена, характеризується раціональністю структури (у відповідності до наявних можливостей і ресурсного потенціалу), ефективно функціонує, має передумови і забезпечує розширене відтворення; при тому, регіональна економіка зорієнтована на досягнення високого рівня життя населення.

Проекція цього питання на регіональний рівень, у т. ч. з урахуванням реалій України, дає підстави для висновку, що інституційно-організаційний базис регіональної (а в підсумку й національної та безпеки економіки України) безпекової політики у нашій країні, по-перше, не сформований, але, по-друге, вельми значимий. Йдеться як про державні, так і недержавні структури і організації, відповідальні за формування та реалізацію політики в сфері економічної безпеки регіонів, починаючи з моніторингу, аналізу та прогнозування перебігу ситуації, продовжуючи розробкою (коригуванням існуючих) безпекових стратегій і програм, формуванням ресурсного забезпечення і реалізацією відповідних заходів і завершуючи реалізацію цілісної регіональної політики в сфері гарантування економічної безпеки, нарощення та реалізації економіко-ресурсного потенціалу і зміцнення конкурентоспроможності регіональної економіки.

Саме такі стратегічні імперативи слід закладати в регіональну політику на загал, не тільки в спеціалізації на безпеці.

Перспективи подальших досліджень мають зосередитися на розробленні бізнес-моделей, які дозволяють швидко адаптувати ресурсне забезпечення регіональної економіки до системи гарантування його економічної безпеки.

Література

1. Murdoch C., Knorr K., Trager F. Economic factors as objects of security: Economics security & vulnerability. Economics interests & national security. Lawrence. 2001. 867 p.
2. Гесць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Черняк О.І. Моделювання економічної безпеки: Монографія. Х.: ІНЖЕК, 2006. 240 с.; Сухоруков А. І., Харазішвілі Ю. М. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України : Монографія. К.: НІСД, 2012. 368 с.
3. Янків М. Д., Флейчук М. І. Методичні аспекти аналізу рівня економічної безпеки регіону. *Вісник Львівської комерційної академії*. 2006. № 16. С. 40–42.
4. Іванюта В. В. Забезпечення економічної безпеки на регіональному рівні як напрям державного впливу. *Публічне управління та адміністрування*. 2000. № 2 (92). С. 69–73.
5. Рибак Г., Федотова Ю. Економічна безпека регіонів України в процесі децентралізації. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. Vol. 2, No. 1, 2023, pp. 56–64.
6. Петренко Н. О., Поліщук О. А. Формування економічної безпеки регіону: теоретико-методологічний аспект. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020 № 21–22. С. 112–118.
7. Vasylytsiv T.G., Urazaliev R. M. [Generalization of the conceptual foundations of economic security of the enterprise](#). *Scientific Bulletin of LTEU of Ukraine*. 2011. Vol. 21. P. 153–158.
8. Rushchyshyn N., Mulska O., Nikolchuk Y., Rushchyshyn M., Vasylytsiv T. [The impact of banking sector development on economic growth: Comparative analysis of Ukraine and some EU countries](#). *Investment Management & Financial Innovations*. 2021. Vol. 18 (2). P. 193.
9. Vasylytsiv T., Lupak R., Vasylytsiv V. [Characteristics of functional components of economic security of the information and communication technologies sector of Ukraine](#). *Economic discourse*. 2017. Vol. 1. P. 161–172.
10. Shtets T., Lupak R., Vasylytsiv T. [General aspects of state policy for the digital transformation of the national economy](#). *International Independent Scientific Journal*. 2020. Vol. 20–2. P. 14–19.

References

16. Murdoch C., Knorr K., Trager F. Economic factors as objects of security: Economics security & vulnerability. Economics interests & national security. Lawrence. 2001. 867 p.
17. Geets V.M., Kyzym M.O., Klebanova T.S., Chernyak O.I. Modeling of economic security: Monograph. Kh.: INZHEK, 2006. 240 p.; Sukhorukov A.I., Kharazishvili Y.M. Modeling and forecasting of socio-economic development of regions of Ukraine: Monograph. Kyiv: NISD, 2012. 368 p.

18. Yankiv M.D., Fleychuk M.I. Methodological aspects of the analysis of the level of economic security of the region. *Bulletin of the Lviv Commercial Academy*. 2006. No. 16. P. 40–42
19. Ivanyuta V. V. Ensuring economic security at the regional level as a direction of state influence. *Public management and administration*. 2000. No. 2 (92). P. 69–73.
20. Rybak G., Fedotova Yu. Economic security of regions of Ukraine in the process of decentralization. *International Science Journal of Management, Economics & Finance*. Vol. 2, No. 1, 2023, pp. 56-64.
21. Petrenko N. O., Polishchuk O. A. Formation of economic security of the region: theoretical and methodological aspect. *Investments: practice and experience*. 2020 No. 21-22. P. 112-118.
22. Vasylytsiv T.G., Urazaliev R. M. [Generalization of the conceptual foundations of economic security of the enterprise](#). *Scientific Bulletin of LTEU of Ukraine*. 2011. Vol. 21. P. 153-158.
23. Rushchyshyn N., Mulska O., Nikolchuk Y., Rushchyshyn M., Vasylytsiv T. [The impact of banking sector development on economic growth: Comparative analysis of Ukraine and some EU countries](#). *Investment Management & Financial Innovations*. 2021. Vol. 18 (2). P. 193.
24. Vasylytsiv T., Lupak R., Vasylytsiv V. [Characteristics of functional components of economic security of the information and communication technologies sector of Ukraine](#). *Economic discourse*. 2017. Vol. 1. P. 161-172.
25. Shtets T., Lupak R., Vasylytsiv T. [General aspects of state policy for the digital transformation of the national economy](#). *International Independent Scientific Journal*. 2020. Vol. 20-2. P. 14-19.